

številne obiskovalce. Poseben pomen pripisujejo praznovanju svojih obletnic, saj jim vsaka predstavlja novo iztočnico za nadaljnje delo.

Mesto se ponaša tudi z najvišjimi priznanji v tekmovanjih, ki jih spodbujajo projekti *Moja dežela - lepa in gostoljubna*, *Narodi v razcvetu* in *Entente Florale*.

Zavedajo se, da prijaznejšo in bolj kakovostno turistično ponudbo ustvarjamo vsi, zato si v društvu prizadevajo, da bi bilo boljše sodelovanje z občino, lokalno turistično organizacijo, muzejem, termami in drugimi dejavniki, ki se ukvarjajo s turizmom. *V turizmu so pomembne malenkosti*, poudarjajo in si obenem želijo, da bi Ptujčani bili resnično ponosni na svoje lepo mesto.

Publikacijo bogatijo tudi številne razglednice in fotografije, prevod v nemški jezik je pripravila Marija Hernja Masten, v angleškega Nada Jurkovič. Ob izdaji publikacije je bila v začetku junija v prostorih Mestne občine Ptuj tiskovna konferenca, niz prireditev v okviru 120-letnice Turističnega društva pa smo sklenili s pregledno razstavo na devetih panojih (od 16. do 26. junija 2006 v refektoriju minoritskega samostana na Ptujju) o delovanju društva v njegovi zgodovini.

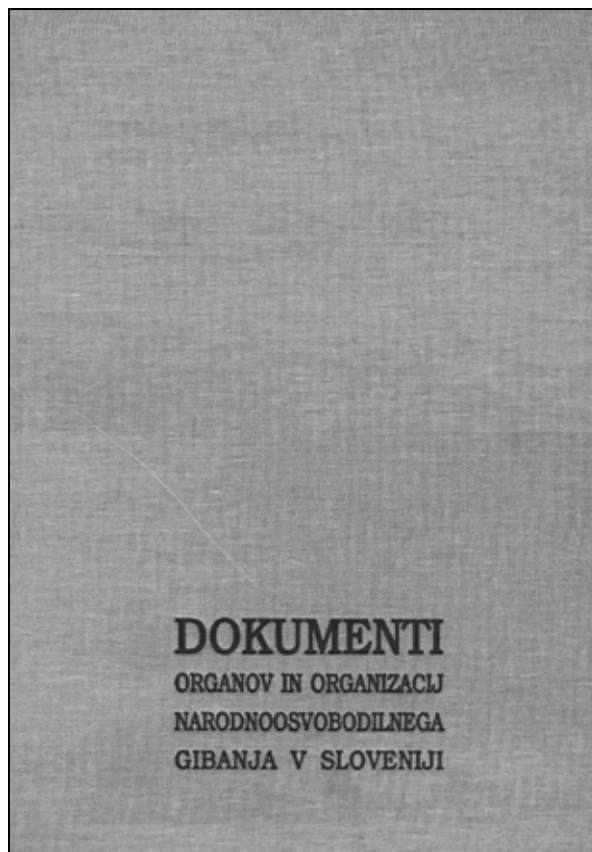
Katja Zupanič

Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10, dodatek, januar 1942–september 1943, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2005, 631 strani

Deseta knjiga iz zbirke *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji* (do sedme knjige se je imenovala *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*; dalje: DLRS), ki objavlja dokumente političnih in oblastnih organizacij in ustanov revolucijskega odporiškega gibanja med drugo svetovno vojno, predstavlja zadnjo knjigo v tej seriji, v kateri so bili dokumenti objavljeni po kronološkem principu in kriterij ustvarjalca oziroma tematike pri razvrščanju dokumentov ni bil upoštevan. V prihodnje bo zaradi konceptualnih sprememb, nastalih predvsem zaradi vse večjega obsega arhivskega gradiva od leta 1943 dalje, podoba omenjene zbirke bistveno drugačna, kot smo je bili vajeni do sedaj. Novi koncept še ni povsem dorečen, jasno pa je, da bo tematsko zasnovan in da bo na začetku imelo prednost objavljane dokumentov osrednjih političnih in oblastnih organov. Tako lahko že sedaj z zadovoljstvom napovemo, da skupina arhivistk, ki je pripravila zadnje knjige dokumentov v tej seriji, nadaljuje delo in že pripravlja za

objavo zapisnike sej in drugih dokumentov izvršnega odbora Osvobodilne fronte, upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje, predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije. Želimo si, da s tem objavljane dokumentov v okviru te serije ne bo končano, čeprav že v zvezi z njegovo srednjeročno usodo nimamo prav najbolj optimističnih občutkov.

Ker 10. knjiga predstavlja očitno prelomnico, je primerno opozoriti na pomen, potek in obseg do sedaj opravljenega dela, ki ga je v okviru tega projekta desetletja izvajala kar precej številna skupina arhivistov in tudi raziskovalcev. Naj spomnimo, da začetek izhajanja serije sega v leto 1962, ko je izšla prva knjiga. Prvih sedem knjig je izdal takratni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (sedaj Inštitut za novejšo zgodovino), po institucionalni reorganizaciji arhivskih ustanov pa je izdajanje prevzel Arhiv Republike Slovenije. Po začetnem rednem izhajanju sta sledili dve dolgi "sušni" obdobji, ko ni izšla nobena knjiga (1968–1978, 1989–2001), vendar je serija ostala pri "življenju" in je zadnja leta zopet ujela začetni ritem. V desetih knjigah je bilo objavljenih več kot 1600 dokumentov, ki pokrivajo obdobje od neposredne vojne nevarnosti pred napadom sil osi na Jugoslavijo (marec 1941) do kapitulacije Italije (september 1943). Gre torej za obsežen opus dokumentov. Objava je raziskovalcem zelo olajšala razisko-

valno delo ne samo zaradi lažje dostopnosti do arhivskega gradiva (ki je večkrat tudi poškodovano in težko berljivo), temveč tudi zaradi obsežnega kritičnega aparata, s katerim so dokumenti opremljeni. Podrobno pojasnjevanje je pomembno, a pogosto tudi težavno in zamudno delo, še zlasti pri dokumentih, ki so nastajali v ilegali, tako kot dokumenti te serije. Zato so v opombah razrešena ilegalna imena, pojasnjeni posamezni dogodki ali ponekod ezopovski jezik itd. uporabnikom v veliko pomoč. Sicer pa pomen predstavljene zbirke dokumentov najbolj zgovorno potrjuje dejstvo, da jo pogosto citirajo v strokovni, pa tudi poljudni literaturi oziroma zapisih. Ne nazadnje je imela v novejšem obdobju pomembno vlogo pri kritični obravnavi dogajanja med drugo svetovno vojno na Slovenskem.

Trdimo lahko, da so sedaj objavljeni vsi ali velika večina najpomembnejših in do sedaj znanih dokumentov s t.i. partizanskega politikuma iz obdobja od začetka vojne do kapitulacije Italije, kar olajšuje analizo bistvenih procesov na odporniški strani, ki jih je odločilno usmerjala Komunistična partija Slovenije kot sestavni del Komunistične partije Jugoslavije ob upoštevanju usmeritev Kominterne oziroma sovjetskega državnega vodstva. Zaradi nediferenciranega objavljanja dokumentov serija kaže tudi organizacijsko pestrost odporniške organizacije, saj prinaša dokumente o delovanju Komunistične partije Slovenije, Osvobodilne fronte ter drugih organizacij, ki so delovale pod vodstvom OF in partije (mladinske, ženske in humanitarne organizacije, Delavska enotnost). Hkrati predstavlja presek dogajanj in razmer na različnih ravneh – od osrednjega politično vojaškega vodstva, prek pokrajinskih, okrožnih in najnižjih (rajonskih) ravni. Tega v nadaljnjih zbornikih ne bo več, saj bodo, kot je že bilo omenjeno, vsaj na začetku omejeni na delovanje osrednjih organov ob upoštevanju tematskega principa.

Deseto knjigo je pripravil uredniški odbor v sestavi: Marjeta Adamič, Darinka Drnovšek, mag. Metka Gombač in Marija Oblak Čarni. Prinaša 141 dokumentov, ki zadevajo obdobje od januarja 1942 do septembra 1943. Knjiga predstavlja posebnost v tej seriji, saj je zasnovana kot dodatek k prvim devetim. Na eni strani prinaša dokumente, ki bi lahko bili oziroma bi že morali biti objavljeni v eni izmed prejšnjih devetih knjig, pa zaradi takega ali drugačnega razloga niso bili objavljeni – morda zaradi uredniške presoje ali pa, ker posamezni dokumenti takrat še niso bili poznani ali dostopni in so prišli v arhivsko ustanovo kasneje. Vse to pa zadeva manjši del v tej knjigi objavljenih dokumentov.

Poglavitno skupino predstavljajo dokumenti, ki so že bili objavljeni, in sicer predvsem v zborniku dokumentov *Jesen 1942: Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča*, ki ga je pripravil Inštitut za zgodovino

delavskega gibanja in je izšel že davnega leta 1963. Ker je v približno istem času začela izhajati serija DLRS, ki jo je pripravljala isti inštitut, je bila sprejeta odločitev (takrat sicer morda razumljiva, potem pa se je izkazala za precej neposrečeno), da dokumentov, ki so že bili objavljeni v zborniku *Jesen 1942*, v DLRS ne bodo ponovno objavljali, tako da sta tretja in četrta knjiga, v katero bi ti dokumenti sodili, le opozarjali na njih. Enako se je zgodilo z manjšim delom dokumentov, ki so bili objavljeni v *Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov: del 6: Borbe v Sloveniji* in so sedaj tudi objavljeni v tej dodatni knjigi, s ciljem, da bi bila serija vsebinsko čim bolj zaokrožena in popolna.

Ker so zaradi objave zbornika *Jesen 1942* pomembni dokumenti v seriji DLRS manjkali, zbornika pa tudi ni mogoče več dobiti, se je uredništvo odločilo, da jih ponovno objavi. Pri tem pa je tudi odpravilo pomembno "pomanjkljivost". Nekateri dokumenti v *Jeseni 1942* niso bili objavljeni v integralni obliki in je imel zbornik, enako kot prve knjige DLRS, pečat takratnega časa. Posamezni deli dokumentov so bili namreč izpuščeni, na kar pa je takratno uredništvo, to je treba poudariti, v ustreznih opombah sproti opozarjalo. Sedaj so ti dokumenti objavljeni v celoviti obliki in nam hkrati omogočajo zanimivo vsebinsko analizo prvotno izpuščenih delov. Pregled izpuščenih stavkov ali kar odstavkov nas opozarja na skupni imenovalac, zakaj je bila objava takrat neprimerna. Vsebujejo namreč kritične ocene o posameznih osebah ali celotnih forumih (na primer o nezadovoljvem opravljanju političnih ali vojaških dolžitev, o povsem osebnih negativnih značajskih potezah posameznikov itd.) ali pa o neučinkovitosti, nizki bojni morali in nedopustnem odnosu partizanskih enot do civilnega prebivalstva. Številni izpuščeni deli zadevajo najbolj občutljiva vprašanja, kot so sektaštvo komunistov, nezaupljiv odnos komunistov do posameznih pripadnikov preostalih skupin v OF ali skupin v celoti, usmrtilve resničnih, pa tudi domnevnih nasprotnikov OF oziroma komunistov. Pri tem je bila večkrat problematizirana ne samo upravičenost oziroma neupravičenost usmrtiltev, ampak tudi sam način usmrtiltev.

V ilustracijo naj navedemo poročilo Edvarda Kardelja z dne 5. novembra 1942 Francu Leskošku in Ivanu Mačku (sedaj objavljeno kot dok. št. 31), ki je imelo v *Jeseni 1942* kar pet izpuščenih mest. Izpuščeni deli se med drugim nanašajo na delo in značajske poteze dveh članov poverjenišva centralnega komiteja KPS za Ljubljano, to je Lidije Šentjunc in Vladimirja Krivica ter voditeljice Varnostno obveščevalne službe Zdenke Kidrič. V precej okrnjeni obliki je bilo objavljeno tudi Kardeljevo poročilo Francu Leskošku z dne 27. novembra 1942 (sedaj objavljeno kot dok. št. 96), ki govori o partizanskih in vosovskih usmrtilvah, v

njem pa je tudi poimensko naveden atentator na dr. Lamberta Ehrlicha in dr. Marka Natlačena. Z izpuščanjem takih in podobnih primerov so po vojni na eni strani skušali vzdrževati pozitivno in celo idealizirano podobo odporniškega gibanja kot celote in partije še posebej ter prikrivati dejanja, ki so že med vojno, vsaj nekatera, v internem krogu partijskega vrha, pogosto označena kot "svinjarije"; šlo pa je tudi za osebno občutljivost ljudi, ki so med vojno in po njej zasedali pomembne položaje.

Značaj objavljenih dokumentov v pričujoči knjigi je sicer raznovrsten. Vendar gre večinoma za dokumente osrednjih politično-vojaških organov. Poleg nekaj dokumentov glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske, izvršnega odbora OF in vrhovnega plenuma OF so tu predvsem pisma, navodila in poročila članov centralnega komiteja KPS in še zlasti člana politbiroja centralnega komiteja KPJ Edvarda Kardelja. Zato ni treba posebej poudarjati velikega pomena dejstva, da so z objavo ti dokumenti ponovno, nekateri pa prvič, dostopni širšemu krogu uporabnikov. Prvič je na primer objavljeno poročilo sekretarja centralnega komiteja KPS Franca Leskoška centralnemu komiteju KPJ z dne 7. januarja 1942 (dok. št. 1), ki govori o vdoru gestapa v partijsko organizacijo na Štajerskem in izdajah aretiranih komunistov. Nekatero obtožbo o izdajstvu so se potem izkazale za neutemeljene (na primer obtožba člana pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Leona Novaka). Na strokovnem mestu je prvič objavljeno tudi slovito Kardeljevo pismo Ivanu Mačku z dne 1. oktobra 1942 (dok. št. 19), v katerem med drugim naroča: "Belo gardo uničujte neusmiljeno /.../ Duhovne v četah vse postreljajte. Prav tako oficirje, intelektualce i.t.d. ter zlasti tudi kulake in kulaške sinove." Med prvič objavljenimi dokumenti je treba opozoriti še na pismo Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča 18. februarja 1943 krščanskim socialistom v Ljubljano (dok. št. 129), v katerem očitata krščanskim socialistom zapostavljanje skupnega boja in izkoriščanje Osvobodilne fronte za utrjevanje lastnih skupinskih pozicij, na pismo skupine ljubljanskih krščanskih socialistov z dne 16. marca 1943 njihovim predstavnikom v izvršnem odboru OF (dok. št. 133), v katerem izražajo bojazen, da le-ti s sprejetjem Dolomitske izjave krščanskim socialistom niso dovolj dob-

ro zagotovili svobode združevanja in izražanja v nazorskem smislu, pa tudi na pismo poverjenika izvršnega odbora OF in centralnega komiteja KPS za Primorsko dr. Aleša Beblerja z dne 20. aprila 1943 tajniku Jugoslovanskega odbora iz Italije dr. Ivanu Rudolfu (dok. št. 135), s katerim ga skuša pridobiti za OF. Opozarjamo še na sicer na drugem mestu že objavljeno poročilo dr. Lojzeta Udeta 20. avgusta 1943 izvršnemu odboru OF (dok. št. 140) o njegovi posredovalni akciji za sklenitev premirja med taborom Osvobodilne fronte in taborom njenih dejavnih nasprotnikov, da bi se slovenski narod obvaroval "najstrašnejše državljanske vojne".

Kljub naznačenemu širšemu časovnemu razponu pa glavnina dokumentov izhaja iz jesenskega obdobja leta 1942. To je bil čas, ko se je politično vodstvo po umiku iz Kočevskega Roga začasno nastanilo na Podlipoglavu (od tam sta Kardelj in Kidrič odšla reševati politična vprašanja v Ljubljano, kateri so še vedno pripisovali velik pomen), potem pa v Polhograjskem hribovju. Celotno prizadevanje vodstva odporniškega gibanja je bilo takrat usmerjeno v prilagoditev delovanja novim razmeram, ki so nastopile s silovito italijansko ofenzivo poleti 1942 in z njo povzročeno krizo v odporniškem gibanju tako na politični kot vojaški ravni, ki jo je poglobil še oborožen nastop protirevolucije oziroma stanje državljanske vojne. Ukrepi so zadevali reorganizacijo partizanske vojske in stopnjevanje njene bojne učinkovitosti ter ofenzivnosti, tem pa naj bi začasno postale glavni cilj njenih napadov postojanke vaških straž. Na političnem področju so bili ukrepi usmerjeni k utrditvi enotnosti in razširitvi OF, s tem pa so povezani sklic vrhovnega plenuma OF in konference Delavske enotnosti novembra 1942 v Ljubljani ter poskusi pridobiti za OF tako imenovano politično sredino. Kar zadeva dokumente iz jesenskega obdobja in iztekajočega se leta 1942 je treba posebej opozoriti na troje obsežnih poročil, ki so jih decembra 1942 poslali Kardelj, Kidrič in Boris Kraigher centralnemu komiteju KPJ (dok. št. 125, 126, 127), ki podajajo obširno analizo odporniške akcije in političnih procesov leta 1942 v Sloveniji, zlasti v Ljubljanski pokrajini.

Vida Deželak Barič